

CASCADE:
bulletin voor
tuinhistorie
1e jrg. nr. 2
december 1991
verschijnt 2 x per jaar

inhoud

- Redactioneel.....3
A.J. Gevers
De tuinarchitect Blom: stukjes uit een legpuzzel.....3
Wim Meulenkamp
"Mollenhoopen aan de beken...": aantekeningen bij een schertsbeschrijving van Beekhuizen uit 1862....8
Ben Olde Meierink
Marot en Zuidwijk.....13
Wim Meulenkamp
Willem Leevend, Wolff en Deken, Lommerlust en de landschapstuin.....14
Ben Olde Meierink
Twee plannen van de tuinarchitect A.J. Leussen.....20
Internationaal nieuws.....23
Signalement.....25
Boekaankondiging.....26
Bibliografie.....27
Verslag van de Cascade studiedag 'Neercanne' 20 april 1991.....28
Carla S. Oldenburger-Ebbers
Zochers' tuinarchitectuur- en architectuurprojecten: J.D. Zocher sr.(1763-1817), J.D. Zocher jr. (1791-1870), C.G. Zocher(1796-1863) en L.P.Zocher (1820-1915).....35
Ledenlijst van het Genootschap Cascade....48

colofon

redactie
Marleen Dominicus-Van Soest
Wim Meulenkamp
Ben Olde Meierink

redactieadres
Herman Heyermansweg 25
1077 WK Amsterdam 020-6730797

Sluitingstermijn: 15 maart 1992

Redactioneel

De ontvangst van het eerste nummer van *Cascade* mag relatief enthousiast zijn geweest, daadwerkelijke suggesties, bijdragen, artikelen, presentaties van vondsten, onbekende reisbeschrijvingen en beeldmateriaal, zoals gevraagd in aflevering 1, hebben we nog niet tegemoet mogen zien. althans niet in die mate waarin we dit graag hadden zien gebeuren.

Loffelijke uitzondering vormen de bijdragen van Carla Oldenburger, Corinne Sieger en Onno Wijnands. Voorts heeft de redactie een artikel van 'buitenaf' kunnen aantrekken, en verder heeft zij dan ook maar deze aflevering zelf volgeschreven. Wanneer iedereen twee avonden achter de tekstverwerker gaat zitten, zouden we copij hebben tot het millenium! En dan hebben we het nog niet over al die expertise die daarin ten toon zou worden gespreid.

Genoeg gemok, dit is een jubelnummer: we vieren dit jaar immers twee jubilea van tuinarchitecten die voor een groot deel het aanzicht van de Nederlandse tuinen in de negentiende eeuw hebben bepaald. J.D. Zocher jr. is tweehonderd jaar geleden geboren, terwijl de oude brombeer C.E.A. Petzold honderd jaar geleden overleed (niet dat we om dat laatste jubelen).

Zoals iedereen weet hebben de vaderlandse media dit jaar vol gestaan over deze beide tuingiganten, en daarom ook nu een dubbeldikke uitgave van *Cascade* Oldenburgers bijdrage omtrent Zocher is hier dan ook op zijn plaats, maar voor een artikel van Petzold (ook 'van buitenaf' aangevraagd) ontbrak de tijd. Dat houdt u nog te goed.

BMW

De tuinarchitect Blom: stukjes uit een legpuzzel

A.J. Gevers

Op 11 januari 1827 des morgens te negen uur overleed aan de Jufferenwal te Zwolle George Anton Blum, hovenier, oud 62 jaar, ongehuwd.

Aan deze mededeling is verder niets bijzonders; toch valt te veronderstellen dat deze persoon meer verantwoordelijk is voor het aangezicht van stukjes Overijssel dan tot nu toe bekend is. De onbekendheid met deze persoon wordt met dit artikel nauwelijks opgeheven, maar mogelijk kan er mee worden aangetoond, dat de personen van het tweede garnituur bij onderzoeken en publicaties gauw uit de boot dreigen te vallen: vaak zijn we immers op zoek naar de 'bekende' namen.

Het onderzoek naar tuinaanleg in de Nederlandse archieven is nog niet zo lang gaande en heeft ook nog niet zoveel beoefenaars. Dat is ook niet erg verwonderlijk. De archiefinstellingen inventariseren de daar berustende archieven - van de overheid en particulieren - volgens bepaalde regels.

Daarbij geldt de structuur van het archief als uitgangspunt. Vooral als een dergelijk archief uit seriele informatie bestaat, zal de 'lezer' van de inventaris niet snel iets van zijn/haar gading vinden. In veel gevallen heeft de archiefvormer dan eigentijdse toegangen gemaakt, in de vorm van agenda's, registers of repertoria. In andere gevallen zijn alle archiefstukken apart beschreven. Dit laatste is voor de gebruiker een grote hulp om snel het beoogde materiaal te kunnen vinden. Daarbij schuilt echter het gevaar dat belangrijke informatie over het hoofd wordt gezien. Gaan we in, bijvoorbeeld, een huisarchief slechts af op de beschrijvingen onder het hoofdje 'huis en park', dan is de oogst niet altijd groot. In veel gevallen zal een meer intensief archiefonderzoek moeten worden gepleegd, voordat de interessante details tevoorschijn komen.

Wat is er van Blum bekend?

In 1984 publiceerde B. Olde Meierink zijn artikel over de Twentse fabrikantenbuitenplaatsen¹. Een van de behandelde objecten is het landgoed Het Amelink in de nabijheid van Enschede. Dit was een bezitting van Jan Bernard en Benjamin Willem Blijdenstein. Vanaf 1801 was men er bezig om de erven en landerijen van het agrarische karakter te ontdoen om omgevormd te worden tot lustoord. Olde Meierink vond in het pachtboek de vermelding dat op 2 augustus 1803 fl 12,- werd betaald "aan Blom te Zwol voor een tekening"². Helaas is deze tekening niet meer bewaard. Uit deze tijd dateren echter wel de vijvers en de boomaanplant.

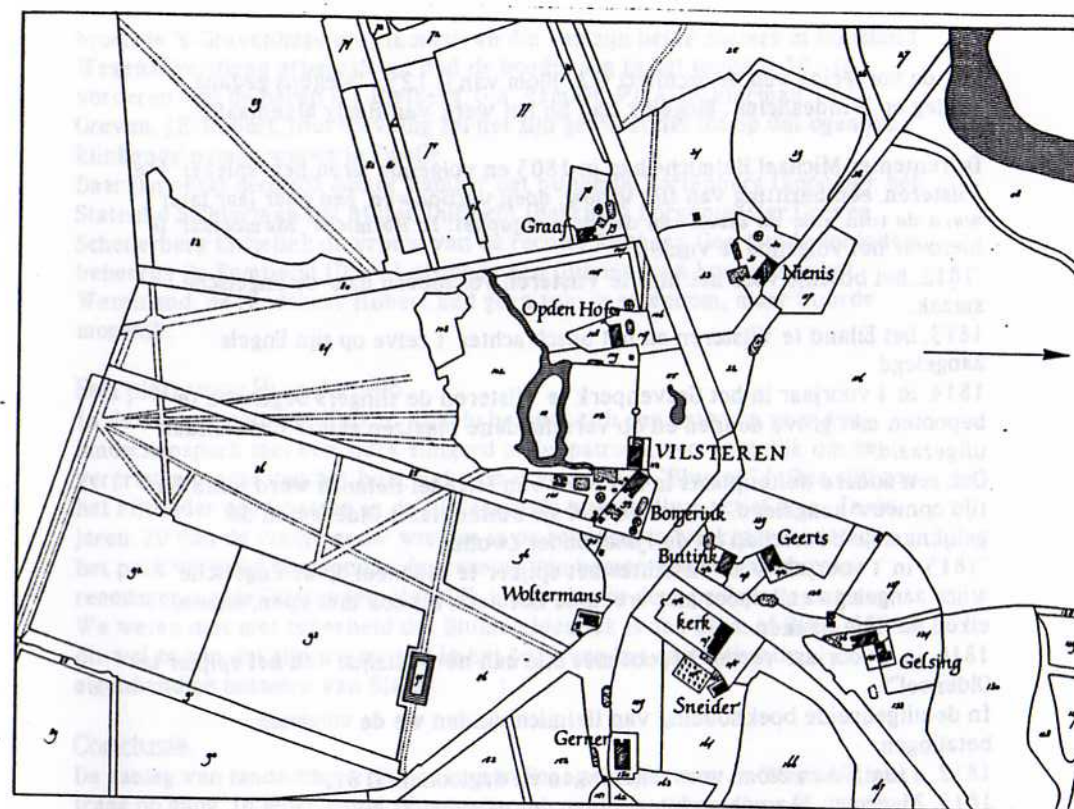
In 1789 bracht de Amsterdamse architect Jacob Otten Husly een advies uit aan Jacob Pieter van Braam voor een tuinaanleg bij het huis Windesheim onder Zwolle. Van Braam was een zwager van Cornelia Feith, weduwe van Joachim van Plettenberg en eigenaresse van Windesheim, die blijkbaar haar zaken behartigde. Dit tuinplan blijkt een van de weinige vroege voorbeelden te zijn van de receptie van de landschappelijke aanleg op het einde van de achttiende eeuw³.

Toen in 1812 mevrouw van Plettenberg-Feith (slechts in de verte familie van de bekende dichter Rhijnvis Feith) overleed en, omdat ze kinderloos was overleden, een groot aantal neven en nichten haar nalatenschap moest delen, werd er een boedelinventaris opgemaakt. Behalve dat uit deze boedelbeschrijving haar rijkdom, maar ook haar interesse voor tuinkunst blijkt, vinden we daar bij de personen die nog geld van haar tegoed hadden,

¹ Ben Olde Meierink. "De Twentse fabrikantenbuitenplaats: een verkenning naar een onbekend verschijnsel van de industriële revolutie", *De Woonstede*, nr. 60, 1984, 42-69.

² Rijksarchief in Overijssel, Familiearchief Blijdenstein, inv. nr. 245. In het genoemde artikel wordt abusievelijk het jaartal 1809 genoemd.

³ E. de Jong. "Met menagement en smaak": Jacob Otten Husly's advies voor de aanleg van een landschapspark te Windesheim uit 1789'. *Groen*, XLVI, nr. 7, 1990, 14-20.

Afb. Aanleg op Vilsteren volgens het kadastrale minuut

ook de vordering van de architect G.A. Blom van fl 125,- "wegens gedane aanleg op Windesheim". Mogelijk had hij het werk van Husly afgemaakt¹.

De rentenier Michael Helmich² had in 1803 en volgende jaren het "spieker"³ te Vilsteren, een bezitting van zijn vrouw, doen verbouwen. Een paar jaar later werd de tuin naar de eisen van de tijd aangepast. In Helmichs "Memoriaal" is hierover het volgende te vinden:

"1812, het boschje voor het huis te Vilsteren veranderd naar de Engelsche smaak.

1813, het Eiland te Vilsteren en het bosch achter 't zelve op zijn Engels aangelegd.

1814, in 't voorjaar in het Gravenperk te Vilsteren de slingers begonnen te bepooten met grove dennen en op verscheidene plaatzen aldaar dennenzaad uitgezaaid."

Ook een andere buitenplaats in het bezit van Michael Helmich werd tezelfder tijd opnieuw aangelegd. Het betrof hier de buitenplaats Oldeneel in de gelijknamige buurschap bij de IJssel onder Zwolle:

"1815, in 't voorjaar voor en achter het spijker te Oldeneel op de Engelsche wijze aangelegd en bepoot met vreemde heesters, als ook met ypen, olmen, eiken en fijne dennen.

1816, in 't voorjaar verder bepoot met dito aan de westzijde van het spijker te Oldeneel"⁴.

In de uitgebreide boekhouding van Helmich vinden we de volgende betalingen:

1812, 4 juni, "Aan Blom, voor tekeningen en dagloonen, fl 81,-"

1813, 21 maart, "Aan de architect Blom, op rekening, fl 40,-"

1815, 15 april, "Aan de architect Blum, voor aanleggen te Vilsteren en Oldeneel, fl 99,-"⁵. Uit deze boekhouding blijkt tevens dat de boomkwekers Ottolander en F. Boer Wzn zijn leveranciers waren.

Ongetwijfeld heeft Georg Anton Blum of Blom meer werk aan Overijsselse buitens geleverd. Na zijn overlijden werd de aangifte voor de successiebelasting verricht door de executair-testamentair Jan Hendrik Biekart⁶. Hierin werden de testamentaire bepalingen van Blum opgenomen. Er was ongeveer fl 5300,- te verdelen. Erfgenamen waren de kinderen van zijn

¹ A.J. Mensema en A.J. Gevers, 'Een tuin voor de havezate Windesheim', *Nieuwsbrief Zwolse Historische Vereniging*, 1, 1984, 74.

² A.J. Gevers, 'Michael Helmich', *Overijsselse biografieën*, I, Meppel/Amsterdam 1990, 89.

³ Zie ook, A.J. Mensema en A.J. Gevers, 'Spiekers in Dalfsen', in: J. ten Hove e.a. (red.), *Uit de geschiedenis van Dalfsen*, Kampen 1989, 213 e.v.

⁴ RAD, Huisarchief Vilsteren, voorl. inv.nr. 2545.

⁵ Ibidem, voorl. inv.nr. 2356.

⁶ RAU, Memories van successie, kantoor Zwolle, inv.nr. 11.

broer, te 's-Gravenhage en Alkmaar, en die van zijn beide zusters in Duitsland. Wegens "verdiend arbeidsloon" had de boedel nog in het totaal fl 50,- te vorderen van de heren L.J. Rietberg, G.A. Ramaer, P.C.A. Sichterman, [A.J.] Greven, J.E. Hubert. Niet toevallig zal het zijn geweest dat dit op dat ogenblik klinkende namen waren in Zwolle.

Daarvan bezat medisch doctor Ramaer het buiten De Kortenberg (Spoolde); het Statenlid Sichterman het buiten Dijkzicht (Berkum); burgemeester Greven Schellerberg (Schelle); de vrouw van de rechter Rietberg, Geertruida Zebinden, beheerde De Ramhorst (Dieze), alsmede een tuin met een koepel aan het Wezenland; de raadsheer Hubert had geen tuin in eigendom, maar huurde mogelijk.

Een plan voor Huis Almelo

In de collectie van het Huis te Almelo bevindt zich een ontwerp voor een landschapspark met een sterk slingerd padenpatroon, voornamelijk om de vergraven gracht van het huis. Het plan is gesigeneerd "Blumen".¹ Qua stijl zou het bijzonder goed passen in de tijdsperiode waarin Blum actief was. In de jaren '20 van de vorige eeuw worden in de rekeningen werkzaamheden aan het park vermeld, waaronder de levering van bomen door de hierboven reeds genoemde Ottolander. Mogelijk is het plan in deze periode te dateren. We weten niet met zekerheid dat Blumen identiek is aan Blom of Blum. Mocht dit wel zo zijn dat zijn wij nu wel in het bezit van het enig bekende eigenhandige ontwerp van Blum.

Conclusie.

De aanleg van landschappelijke tuinen in Engelse stijl kwam in Overijssel wat traag op gang. In ieder geval zijn een aantal vroege voorbeelden aan te wijzen, zoals op Twickel bij Delden, het Nijenhuis bij Diepenheim en het meergenoemde Windesheim. Na de Franse revolutie werd een groot aantal havezaten door hun adellijke eigenaren verkocht en afgebroken, zodat vooral rijke stedelingen tenslotte tot de buitenplaatsbezitters behoorden. Architecten van mindere naam, daardoor misschien ook goedkoper, verbreedden de nieuwe wijze van aanleg. Het onderzoek naar tuinhistorie is een moeizame bezigheid en vergt veel inventiviteit bij gebrek aan directe bronnen; toch is er tussen de regels door het nodige te vinden en dat belooft een spannende speurtocht. De hovenier/architect Blum (Blom) komt dan mogelijk eens wat beter voor het voetlicht.

¹ H.W.M. van der Wyck, *Atlas Overijsselse Buitenplaatsen*, Alphen a/d Rijn 1983. Individuelekaarten nr. 6. Van der Wyck is van mening dat dit een eind 18de eeuws plan is.